

Exemples d'experiències en formació de la Fundació el Solà: terra i pedra

Xavier Rebés, Neus Borrel

Crec que la nostra aportació a aquesta trobada s'ha de mirar des de l'experiència que hem anat acumulant durant la nostra curta, però intensa, existència.

Som una fundació privada (Fundació el Solà) que va ser creada a finals del 1999 al poble de la Fatarella, comarca de la Terra Alta, amb la voluntat d'estudiar, difondre i salvaguardar el patrimoni cultural de les nostres contrades i en especial el de la pedra en sec, molt abundós al nostre poble.

La Fundació té la seva seu social en una casa del segle XVIII, a la part on hi havia el corral i on s'ha adequat el despatx, una biblioteca i una petita

zona d'exposicions.

La nostra primera experiència en el camp de la formació va ser a través d'un programa que vam anomenar **Agricultura de muntanya. Terra i pedra**, que va néixer de la necessitat de preservar els coneixements tradicionals del camp del nostre poble, posats en perill pel trencament de la seva transmissió entre pares i fills a causa de l'abandó d'aquestes feines per part de les noves generacions, i de formar els que sí que continuen, però que ho fan des de les escoles agràries, que poc tenen a veure amb aquests coneixements tradicionals.

Entre les feines del camp, a les nostres contrades sempre ha existit la d'apanyar pedra. Aquesta expressió, molt nostra, es refereix, naturalment, a conservar el paisatge del camp, no pas per fer bonic, sinó per mantenir-ne l'estructura i el bon funcionament. Les feines de fer marges, cabanes o pous, al contrari del que passa en altres indrets, no eren en mans d'especialistes o de gent que s'hi guanyava la vida, sinó dels mateixos pagesos, això sí, ajudats per algun familiar o amic.

Agricultura de muntanya. Terra i pedra va començar el setembre de 2001 i es va plantejar com un curs acadèmic estructurat en 3 trimestres en què es feien clas-ses pràctiques cada 15 dies, els dissabtes al matí de 9.30 a 13.30, alternant les feines estrictament agrícoles, com sembrar o plantar, amb les relacionades amb la pedra. El curs va concloure el juny de 2004.

Pel que fa als treballs de la pedra, vam comptar amb la col·laboració d'una empresa que es dedica, entre altres coses, a construir amb la tècnica de la pedra en sec, i amb altres persones grans coneixedores, també, d'aquesta tècnica.

Les feines, les vam fer en una finca d'un particular amb qui vam firmar un conveni per cinc anys gràcies al qual ell ens deixava fer qualsevol activitat relacionada amb el camp, incloent-hi tant restauracions de construccions de pedra en sec com obres noves, i alhora ens deixava visitar la finca fins i tot passats els cinc anys de vigència del conveni.

En un principi, el que ens va moure a crear aquest programa era tan sols recollir totes les dades possibles a partir de la pràctica portada a terme per gent coneixedora de les feines tradicionals, però de seguida ens vam anar inclinant cap al vessant formatiu fins a convertir-lo també en un curs.

La matrícula era gratuïta i tan sols calia apuntar-s'hi sense cap més

condició que ser més gran de 14 anys. Els més petits també podien venir si anaven acompanyats dels seus pares o familiars. El programa es va penjar a la nostra web i s'anava actualitzant trimestralment. També cada trimestre se'n feia difusió mitjançant cartells i cartes que s'enviaven als Amics de la Fundació, a escoles, instituts, entitats de la Fatarella i comarques veïnes i a d'altres a qui es va creure que podria interessar.

La primera obra va ser refer un portell (un tros de marge caigut) construint un siti per posar-hi una arna. La feina es va fer sempre manualment i va consistir a eixobrir, és a dir, treure i classificar les pedres enderrocades, fer el nou fonament consistent en una rasa per sota el nivell del terreny, començar a aixecar el marge, fer el siti, cobrir-lo i rematar el marge. També es va fer una explicació de com es construïen i com es preparaven les arnes per tal que es poblessin.

El segon treball va consistir també a arreglar un portell del mateix marge, però aquesta vegada vam fer unes escales volades per tal d'accedir al bancal superior.

El treball per acabar el curs va consistir a fer una cabana, element típic de la Fatarella, aprofitant un altre portell. En aquest cas es va comptar amb l'ajuda d'una màquina excavadora per estalviar feina de moure terres.

Després es van fer les mateixes feines que anteriorment per pujar les parets i quan es va arribar a la volta es va procedir de la manera tradicional, consistent a fer una paret davant la volta i anar omplint

de terra la cabana per anar pujant les filades i, amb la terra, construir la cintra, que donaria forma de canó, i col·locar finalment les pedres de la volta. Una vegada aquestes queden ben falcades amb tascons de pedra, es cobreix de terra i finalment s'enderroca la paret del davant i es treu la terra de l'interior.

Aquesta última feina es va fer com una activitat més de la festa que es va celebrar a la mateixa finca per concloure el curs, durant la qual, a més, es va segar i batre com abans.

Cal destacar que durant l'any van venir diversos xiquets als quals se'ls va ensenyar a fer construccions amb pedres petites com si fossin maquetes i que van estar molt celebrades.

En aquest quadre podeu veure algunes dades sobre el curs que us poden donar una idea de l'abast d'aquesta experiència:

Nombre d'alumnes diferents	80
Professors	2
Hores projecte pedra	
Cost total del curs	2.740 euros

Un altra experiència ha estat la restauració de la cabana de Cacano, una construcció emblemàtica que estava en greu perill d'enderrocament.

Aquí les motivacions van ser unes altres. Dins dels objectius fundacionals de preservar el patrimoni de la pedra en sec vam voler iniciar una nova activitat encaminada a restaurar construccions que, pel seu valor o pel seu estat, ho reclamessin. Però animats per l'experiència anterior i conscients de la necessitat d'ensenyar les tècniques de la pedra en sec, aquesta restauració la vam enfocar a la formació.

Per tal de donar-li difusió vam elaborar un reportatge filmat de tot el procés.

Amb el propietari vam signar un conveni similar a l'anterior, en què també demanàvem poder visitar la finca i les seves construccions.

Aquesta cabana tenia una cantonada derruïda que posava en perill l'estabilitat de la volta, ja que el contrapès havia quedat sense efecte i a l'altra banda la paret presentava un fort bombament que presagiava un enderrocament imminent amb conseqüències nefastes. A l'interior, una de les característiques més notables era l'existència d'un trebol que feia d'habitable per al pagès i el separava de la pallissa i de la cort dels animals de càrrega, que ocupaven la resta de la cabana, i que estava en molt mal estat. Per tant, també vam decidir de restaurar-lo, encara que fos un treball diferent del de la pedra, però que era imprescindible.

A causa del mal estat de la cabana i davant la por que no hi arribéssim a temps, ens vam plantejar fer el curs en el menor temps possible; per tant, vam decidir de fer les classes cada dissabte de 9.30 a 13.30,

amb una durada de tres mesos. Va començar l'octubre de 2002 i va acabar el 14 de febrer de 2003.

En aquest cas es van limitar les inscripcions a 10 persones, amb el compromís que seguirien tot el procés de restauració. El curs també va ser gratuït, i molts dels alumnes ja havien passat per l'experiència anterior dels Canyerets.

La Brigada va ser l'encarregada de posar els mestres, de fer tot el seguiment i de completar algunes feines que, per falta de temps o per la dificultat que presentaven, no van poder fer els alumnes.

Nombre d'alumnes	11
Professors	2
Hores de classe	36
Hores fora de classe	48
Cost total del curs	1.799,70 euros
Cost de producció del DVD	4.099,44 euros

En acabar es va lliurar als alumnes un certificat d'assistència.

Abans d'acabar la meua exposició, voldria fer una mica d'història dels cursos al voltant de la pedra que s'han fet a la Fatarella.

L'Ajuntament, sensible a la valoració del patrimoni de la pedra en sec, va enviar un regidor i un treballador de la Brigada municipal al IV Congrés Internacional de Construcció de Pedra en Sec que es va celebrar a Mallorca del 28 al 30 de setembre de 1994.

A partir d'aquell moment es van iniciar unes quantes obres d'arranjament de diferents llocs del poble utilitzant la pedra i es van organitzar diversos cursos de formació.

El novembre de 1994 es va fer un curs que es va anomenar **Utilització de la pedra per a la construcció**, que va tenir una durada d'unes 150 hores lectives i que es va acabar el febrer de 1995. Aquest curs es va fer aprofitant les obres d'arranjament d'un talús entre la carretera i el camp de futbol. Hi van assistir uns 15 alumnes, dels quals 6 han anat passant per la Brigada de manteniment que té l'Ajuntament.

L'any 1999 es va repetir el curs aprofitant la construcció d'uns annexos de la Casa Ecològica, consistents en un magatzem i una cabana de volta. La Casa Ecològica és un edifici fet amb pedra i criteris mediambientals i de sostenibilitat que va construir l'Ajuntament com a motor de promoció turística de la Fatarella. El curs va començar el 9 de gener de 1999 i es va acabar el 24 d'abril del mateix any, amb una durada de 50 hores. S'hi van apuntar 19 alumnes.